

УДК 336.115:336.71

РЕЙТИНГОВЕ ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Грудзевич Уляна Ярославівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: ugrudzevuch@ukr.net

Анотація. Рейтингове оцінювання діяльності банків є одним із напрямів оцінки фінансової стійкості та значною мірою впливає на сприйняття банку інвесторами, вкладниками, кредиторами. В Україні рейтингове оцінювання ведеться за декількома напрямками: рейтингова оцінка банків Національним банком України, рейтинговими агентствами, Міністерством фінансів України та інформаційними агентствами, які мають власні методики, проте, зазвичай, використовують досить типовий перелік показників.

Досліджено сучасний стан і проблеми рейтингової оцінки банків Національним банком України за системою CAMELSO. Система є закритою, недоступною для широкого кола користувачів, проте дає змогу НБУ досить точно оцінювати фінансовий стан банку за стандартизованою системою показників.

Досліджено визначення кредитного рейтингу міжнародними і національними уповноваженими рейтинговими агентствами та рейтингу фінансової стійкості банків за методикою Міністерства фінансів України. Порівняно методологію та ефективність рейтингового оцінювання вказаних суб'єктів рейтингування. Проаналізовано кредитні рейтинги і рейтинги надійності депозитів, присвоєні національними і міжнародними агентствами вітчизняним банкам.

Визначено перспективи рейтингового оцінювання банків на сучасному етапі, серед яких отримання рейтингових оцінок банками від кількох рейтингових агентств, що дасть змогу підтвердити їхню достовірність; удосконалення законодавчо-нормативної бази, у тому числі ухвалення Закону «Про рейтингування».

Ключові слова: рейтинг, рейтингове агентство, рейтинг позичальників, рейтинг боргових інструментів, рейтинг надійності депозитів.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 2; бібл.: 16.

RATING EVALUATION OF ACTIVITIES OF BANKS OF UKRAINE AT THE MODERN STAGE

Grudzevych Uljana,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of finance, banking and insurance
of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: ugrudzevuch@ukr.net

Abstract. A rating evaluation of activity of banks is one of directions of estimation of financial firmness and largely influences on perception of bank investors, depositors, creditors. In Ukraine a rating evaluation is conducted after a few directions: rating estimation of banks by the National bank of Ukraine, rating agencies, Ministry of finance of Ukraine and news agencies that have own methodologies, however as a rule use the typical enough list of indexes.

The present state and problems of the banks' rating assessment by the National Bank of Ukraine on the CAMELSO system are investigated. This system is closed, inaccessible to a wide range of users, but allows the NBU to accurately assess the financial position of the bank according to a standardized system of indicators

The determination of the credit rating by international and national authorized rating agencies and the rating of financial stability of banks according to the methodology of the Ministry of Finance of Ukraine are researched. Methodology and efficiency of rating evaluation of the indicated subject of ratings are compared. The credit rating and rating of reliability of deposits, appropriated by national and international agencies to the home banks, is analysed.

It was revealed that all rating agencies updated their methodology for assessing banks. There is a tendency for banks to receive ratings from several rating agencies. Mostly, banks that received ratings of international rating agencies are in groups of state, or in banks of foreign banking groups. Ratings of banks provided by international rating agencies on a global scale have a speculative class. Private equity banks are rated only by one of the national rating agencies and as a rule most of them have an investment grade.

The prospects of rating assessment of banks at the present stage are determined, among which rating ratings of banks from several rating agencies, which will allow to confirm their reliability; improvement of the legislative and regulatory framework, including the adoption of the Law «On Ratings».

Keywords: rating, rating evaluation, rating of borrowers, rating of debt instruments, rating of deposit reliability.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 2; bibl.: 16.

РЕЙТИНГОВАЯ ОЦЕНКА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БАНКОВ УКРАИНЫ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Грудзевич Ульяна Ярославовна,
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования
Львовского образовательного-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: ugrudzevuch@ukr.net

Аннотация. Исследованы современное состояние и проблемы: рейтинговой оценки банков Национальным банком Украины по системе CAMELSO; определения кредитного рейтинга международными и национальными уполномоченными рейтинговыми агентствами и рейтинга финансовой устойчивости банков по методике Министерства финансов Украины. Сравнено методологию и эффективность рейтинговой оценки указанных субъектов рейтингования. Проанализированы кредитные рейтинги и рейтинги надежности депозитов, присвоенные национальными и международными агентствами отечественным банкам, и определены перспективы рейтинговой оценки банков на современном этапе.

Ключевые слова: рейтинг, рейтинговое агентство, рейтинг заемщиков, рейтинг долговых инструментов, рейтинг надежности депозитов.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 2; библи.: 16.

Вступ. На даний час як за кордоном, так і в Україні є безліч підходів до оцінки фінансового стану банківських установ, які передбачають оцінку надійності, економічного потенціалу, фінансової стійкості. Одним із напрямів оцінки фінансового стану є рейтингування. Слід зазначити, що в Україні рейтингування здійснюється на декількох рівнях. У першу чергу важлива роль у здійсненні рейтингування належить Національному банку України, який практично з початку розвитку банківської системи впровадив закрити рейтингову оцінку фінансового стану банків за системою CAMEL, яка 2002 року трансформувалась у систему CAMELS, а згодом, 2016-го — у систему CAMELSO.

З 2004 року в Україні розпочало функціонувати перше уповноважене національне рейтингове агентство «Кредит-Рейтинг», у 2005—2006 рр. на ринок рейтингових послуг України вийшли міжнародні рейтингові агентства Standard & Poor's, Moody's, Fitch, які здійснюють оцінку банків як за міжнародною, так і за національною рейтинговими шкалами. Станом на 2018 рік на вітчизняному ринку рейтингування працює п'ять національних рейтингових агентств, кожне з яких, оцінюючи діяльність банків, розробляє власну методiku. Ці методики відрізняються набором показників і критеріїв оцінки банків. Хоча в подальшому отримані результати переводять у Національну шкалу, яка включає довгостроковий і короткострокові кредитні рейтинги, а ті, у свою чергу, поділені на рейтинги інвестиційного і спекулятивного класів. Окрім того, національні рейтингові агентства визначають рейтинги надійності банківських депозитів, використовуючи при цьому також різні методики, а результати аналізу трансформують у рейтинг, який коливається від одного до п'яти (шести) рівнів. Разом з тим рейтингову оцінку діяльності банків здійснює Міністерство фінансів України та інформаційні агентства.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. У вітчизняній науковій літературі дослідженню питань рейтингової оцінки діяльності банків присвячено праці таких науковців: В. Батковського, В. Вітлінського, І. Гумен, Л. Долінського, Г. Карчевої, О. Колодізева, М. Лапішко, А. Мазаракі, Р. Набока, А. Незнамова, Б. Пшика, М. Ребрик, І. Парасій-Вергуненко, Л. Примостики і багатьох інших. Проте вважаємо, що й надалі залишаються не повною мірою розкриті питання особливостей рейтингової оцінки банків Національним банком України, Міністерством фінансів України, національними та міжнародними уповноваженими рейтинговими агентствами, інформаційними агентствами; недостатньою мірою висвітлені проблеми ефективності рейтингової оцінки, адже серед вітчизняних банків, котрі збанкрутували за кілька останніх років, було чимало установ, які отримали високі оцінки національних рейтингових агентств.

Метою статті є дослідження основних підходів до методології та ефективності рейтингової оцінки діяльності банків Національним банком України, Міністерством фінансів України та уповноваженими рейтинговими агентствами.

Результати досліджень. Першим рейтингову оцінку банків України почав здійснювати Національний банк України, який Постановою Правління НБУ від 25 червня 1998 року № 246 затвердив Положення про порядок визначення та застосування комплексної рейтингової оцінки комерційних банків за системою CAMEL. Ним було закладено основи визначення рейтингової оцінки діяльності банків на основі п'яти компонентів: С — достатності капіталу, А — якості активів, М — менеджменту, Е — надходжень, Л — ліквідності. Система була закритою, рейтинг визначався за кожним компонентом. Виставляли бали — від одного (найвищий бал) до п'яти (найнижчий бал). Комплексна

рейтингова оцінка визначалась як середній бал за всіма компонентами.

У травні 2002 року почало діяти Положення про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS і в систему було введено ще один компонент — S — чутливість до ринкового ризику. А 31.08.2007 було схвалено Методичні вказівки щодо організації, проведення інспекційних перевірок та встановлення рейтингової оцінки банку. Нормативним актом було передбачено кардинально інший підхід до визначення комплексної рейтингової оцінки банку, яка не може визначатись як середнє арифметичне рейтингових оцінок за компонентами рейтингової системи, має бути цілим числом і враховувати всі основні фактори, що відображені під час визначення рейтингових оцінок за всіма компонентами. На той час підраховували, скільки компонентів рейтингової системи мають однакову рейтингову оцінку, аналізували, які саме компоненти мають однакову рейтингову оцінку. Здебільшого комплексну рейтингову оцінку виставляли за рейтинговою оцінкою, що визначалася найчастіше.

Проте наявний підхід мав низку недоліків, зокрема, одним з найважливіших було те, що при розрахунку комплексного показника припускалося, що зміни всіх показників рівнозначні. Звідси постала проблема узагальнення результату експертом, тобто попереднє зведення різних елементів оцінки до заздалегідь відомого, адже різні показники мають різні властивості та вагу, що повинно бути відображено в підсумковій оцінці.

У листопаді 2016 року НБУ ухвалив Рішення «Про схвалення процедур інспектування», згідно з яким запроваджується новий підхід за системою CAMELSO [1], а 2018-го в це положення внесено зміни. За рейтинговою системою CAMELSO для кожного банку встановлюється цифровий рейтинг за сімома компонентами. Нововведеннями є доповнення компоненту «Менеджмент і корпоративне управління», який передбачає оцінку методів управління банком щодо принципів корпоративного управління, ефективності діяльності, методів управління та контролю; та введення компоненту «Операційний ризик» — (O), який, у свою чергу, передбачає здатність банку ефективно управляти операційним та інформаційним ризиком з метою недопущення/мінімізації фінансових втрат унаслідок реалізації ризиків.

Кожен компонент рейтингової системи оцінюється за чотирибальною шкалою, де оцінка «1» є найвищою, а оцінка «4» — найнижчою. Комплексна рейтингова оцінка визначається на підставі рейтингових оцінок за кожним із цих компонентів, з урахуванням їхньої ваги. При цьому комплексна оцінка банку може перевищувати найнижчу з оцінок за компонентами не більше ніж на один бал.

Комплексна рейтингова оцінка банку свідчить:

- «1» — про спроможність банку протистояти впливові негативних внутрішніх та зовнішніх факторів;
- «2» — про спроможність банку протистояти більшості негативних внутрішніх і зовнішніх факторів (крім надзвичайних);

— «3» — про вразливість банку до впливу негативних внутрішніх і зовнішніх факторів;

— «4» — про те, що рівень, характер та особливості виявлених ризиків поточних і потенційних створюють загрозу для вкладників і кредиторів банку та/або наявні підстави для віднесення банку до категорії проблемного.

Комплексна рейтингова оцінка може бути визначена як «F» у разі наявності значних ризиків, які загрожують життєздатності банку, та/або підстави для віднесення банку до категорії неплатоспроможних або відкликання банківської ліцензії та ліквідації банку.

Оскільки, як зазначалось вище, система CAMELSO є закритою, то дані про рейтинг банків, присвоєний НБУ, недоступні широкому загалу.

Ще одним суб'єктом рейтингування в Україні є національні та міжнародні рейтингові агентства (РА), які визначають кредитний рейтинг позичальника і боргових інструментів. Об'єктом їхньої оцінки виступають у тому числі й банки. На відміну від рейтингу НБУ, кредитні рейтинги є доступними для користувачів.

Законодавчо-нормативна база щодо рейтингування рейтинговими агентствами в основному формувалась у період 2004—2007 рр. Вимоги до уповноважених рейтингових агентств були визначені в Методичних рекомендаціях НКЦПФР зі створення і розвитку незалежних інформаційних і рейтингових агентств, які спеціалізуються на наданні інформаційних послуг на фондовому ринку України (№ 370 від 31 серпня 2004 року) і Положенні про конкурс з визначення уповноважених рейтингових агентств, затвердженому рішенням Комісії від 19.06.2006 № 1040.

Згідно з Положенням НКЦПФР «Про конкурс з визначення уповноважених рейтингових агентств» 2015 року, додали/змінити такі вимоги: РА повинні мати офіційні веб-сайти в мережі «Інтернет» з вільним доступом користувачів; досвід роботи не менше ніж один рік у зазначеній сфері діяльності та перелік визначених та оприлюднених кредитних рейтингів національним суб'єктам господарювання; внесений статутний капітал у розмірі не менше ніж 2 500 мінімальних заробітних плат, не менше ніж 50 % якого внесено у грошовій формі; та не мають осіб, пов'язаних з учасниками ринків фінансових послуг, і не визначають їхні кредитні рейтинги.

У серпні 2017 року НКЦПФР схвалила Положення про порядок проведення конкурсу з визначення уповноважених рейтингових агентств і порядок ведення Державного реєстру уповноважених рейтингових агентств, згідно з яким устанавлюється, що уповноважене рейтингове агентство, крім іншого, має проявляти і усувати будь-які наявні або потенційні конфлікти інтересів, які можуть впливати на роботу і висновки його рейтингових аналітиків, працівників і будь-яких інших фізичних осіб, послугами яких користується рейтингове агентство або які залучені у процес присвоєння кредитних рейтингів або стверджують кредитні рейтинги [2]. Усі уповноважені рейтингові агентства визначають кредитний рейтинг за Національною рейтинговою шкалою, яка включає два рівні рейтингів: інвестиційний і спекулятивний.

Інвестиційні рівні рейтингів — діапазон рівнів рейтингів, які присвоюються позичальникам (або їхнім борговим інструментам), що демонструють найвищу фінансову стійкість і володіють надійнішою позицією в порівнянні з іншими позичальниками (борговими інструментами).

До інвестиційної категорії за Національною рейтинговою шкалою відносять рівні рейтингів uaAAA, uaAA, uaA, uaBBB — для довгострокових рейтингів і рівні рейтингів uaK1, uaK2, uaK3 — для короткострокових рейтингів.

Спекулятивний рівень рейтингу — діапазон рівнів рейтингів, які відображають підвищений ризик, обумовлений гіршими в порівнянні з інвестиційним рівнем фінансовими можливостями позичальника виконати свої зобов'язання.

До спекулятивної категорії за Національною рейтинговою шкалою відносять рівні рейтингів uaBB, uaB, uaCCC, uaCC, uaC, uaD — для довгострокових рейтингів і рівні рейтингів uaK4, uaK5, uaKD — для короткострокових рейтингів.

На даний час кредитні рейтинги в Україні присвоюють три міжнародні РА (Moody's Investors Service Standard and Poor's, Fitch) і п'ять національних уповноважених РА («Експерт-Рейтинг», «Рюрік», «ІВІ-рейтинг», «Кредит-Рейтинг», «Стандарт-Рейтинг»). Зде-

більшого рейтинги, присвоєні банкам, відносять до інвестиційного рівня і вони спрямовані на довгострокову перспективу.

За останні роки спостерігається тенденція відмови вітчизняних банків від послуг більш строгих і дорогих міжнародних агентств, мотивуючи це браком потреби випуску облігацій. У квітні 2018 року співпрацю із S&P завершив АТ КБ «ПриватБанк», який обґрунтував свою відмову від співробітництва з цим рейтинговим агентством необхідністю оптимізації витрат.

Загалом, міжнародними рейтинговими агентствами станом на кінець жовтня 2018 року присвоєно рейтинг позичальника 12 банкам і станом на травень 2018-го — чотири банки мають рейтинги боргових зобов'язань. Причому всі присвоєні рейтинги за міжнародною шкалою відносять до спекулятивного класу, а за національною шкалою рейтинги присвоєні РА «Fitch Ratings» АТ «Укресімбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укрсоцбанк», АТ «Правекс-Банк», ПАТ «Креді Агріколь Банк», АТ «Альфа-банк» і АТ «ПроКредитбанк», які віднесені до інвестиційного класу. Рейтинговими послугами міжнародних рейтингових агентств користуються здебільшого банки з державною часткою, банки іноземних банківських груп і лише один банк з приватним капіталом АБ «Південний» має рейтингову оцінку рейтингового агентства «Moody's» (табл. 1).

Таблиця 1

Кредитні рейтинги емітентів, присвоєні міжнародними рейтинговими агентствами

Суб'єкти рейтингової оцінки	S&P		Moody's		Fitch	
	за міжнар. шкалою	за нац. шкалою	за міжнар. шкалою	за нац. шкалою	за міжнар. шкалою	за нац. шкалою
Україна	В-/стаб	uaBBB/стабільний	Сaa2/позитивний		В-/стабільний	
<i>Банки іноземних банківських груп</i>						
АТ «Альфа-банк»					В-/стабільний	AA/стабільний
АТ «Райфайзен Банк Аваль»			Сaa3/позитивний	Вaa3.ua/		
ПАТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК», Україна					В-/стабільний	AAA/стабільний
АТ «Правекс-Банк»					В-/негативний	AA+/негативний
ПАТ «Промінвестбанк»			Сaa3/	В2.ua/		
АТ «ПроКредитбанк»					В-/стабільний	AAA/стабільний
АТ «Сбербанк»			Сaa3/	В2.ua/стабільний		
АТ «Укрсоцбанк»					В-/стабільний	AA/стабільний
<i>Банки з державною часткою</i>						
АТ «Ощадбанк»			Сaa3/позитивний	В1.ua/позитивний	В-/стабільний	AA/стабільний
АТ КБ «ПриватБанк»	SD/NM		Сaa3/позитивний		RD	ВВ-/стабільний
АТ «Укресімбанк»			Сaa3/позитивний		В-/стабільний	AA/стабільний
<i>Банки з приватним капіталом</i>						
АБ «Південний»			Сaa3/позитивний	В1.ua/		

Примітка. Складено за даними [3].

Низькі рейтингові оцінки, присвоєні вітчизняним банкам міжнародними рейтинговими агентствами, пояснюються низьким суверенним рейтингом України. Слід зазначити, що хоча рейтинг України РА «Moody's» виставило на рівні Сaa2/позитивний, проте всі вітчизняні банки, оцінені ним за міжнародною шкалою, отримали оцінку на нижчому рівні — Сaa3/позитивний.

Слід зазначити, що такі банки, як АТ КБ «Приват-Банк», ПАТ «Промінвестбанк», АТ «Райфайзен Банк

Аваль», ПАТ «Креді Агріколь банк», АТ «Альфа-банк», АТ «Сбербанк», АБ «Південний», окрім оцінки міжнародних рейтингових агентств, мають ще оцінку одного з національних рейтингових агентств.

Усі інші банківські установи в Україні мають, здебільшого, хоча б одного національного рейтингового агентства.

Винятком є, зокрема, такі банки:

— АБ «Укргазбанк», який має оцінки трьох національних рейтингових агентств: РА «ІВІ-Рейтинг»

на рівні uaAA- та РА «Експерт-Рейтинг» і РА «Рюрік» на рівні uaAA+;

— ПАТ «Банк інвестицій та заощаджень», який має рейтингову оцінку РА «Кредит-Рейтинг» і «Рюрік» на рівні uaAA (прогноз стабільний);

— ПАТ «МТБ Банк», який має рейтингову оцінку РА «Кредит-Рейтинг» (uaA) і РА «Рюрік» (uaAA);

— ПАТ «Кредобанк», має рейтингові оцінки РА «Стандарт-Рейтинг» і РА «Експерт-Рейтинг» на рівні uaAAA.

Це, безумовно, позитивна тенденція, оскільки можна порівняти рейтингові оцінки, отримані банком декількома рейтинговими агентствами, і підтвердити їхню достовірність.

Загалом, 2018 року національними рейтинговими агентствами присвоєно 68 кредитних рейтингів банків, з них 23 рейтинги присвоїло РА «Кредит-Рейтинг» і 35 рейтингів надійності депозитів, найвищою активністю в цьому напрямі характеризується РА «ІВІ-Рейтинг» — 12 рейтингів (табл. 2).

Таблиця 2

Активність національних рейтингових агентств щодо присвоєння рейтингів банкам 2018 року

Рейтингове агентство	Кредитні рейтинги банків		Рейтинг надійності депозитів	
	кількість рейтингів	питома вага, %	кількість рейтингів	питома вага, %
Кредит-Рейтинг	23	33,82	10	28,57
Експрес Рейтинг	16	23,53	3	8,57
ІВІ-Рейтинг	14	20,59	12	34,29
Рюрік	9	13,24	7	20
Стандарт-Рейтинг	6	8,82	3	8,57
Усього	68	100	35	100

Примітка. Складено за [3—10].

Національні рейтингові агентства розробляють власні методики оцінки фінансового стану банків, які розміщені на їхніх офіційних інтернет-сторінках.

Так, рейтингове агентство «Кредит-Рейтинг», яке функціонує в Україні з 2001 року, а з 2004-го визнане уповноваженим, при визначенні кредитного рейтингу банків здійснює:

1) аналіз ефективності управлінського менеджменту, що, у свою чергу, включає оцінку становища банку на ринку і регулювання ринку, аналіз банківської клієнтури, організаційної структури банку та стратегію і тактику його розвитку;

2) аналіз фінансового менеджменту: аналіз капіталу, прибутковості, ліквідності і характеристику ресурсів, управління ризиками, диверсифікацію та гнучкість фінансової діяльності банку [11].

Загалом, за даним РА, 2018 року присвоєно кредитний рейтинг позичальника 23 банкам, з них найвищі оцінки інвестиційного класу отримали 16 банків. У тому числі рейтинг на рівні uaAAA отримали АТ «Банк-Авангард», ПАТ «ІНГ Банк Україна», АТ «Таскомбанк»; uaAA+ отримав ПАТ «ПУМБ»; uaAA — ПАТ «Універсал Банк», АБ «Південний», АТ «ОТП Банк», АТ «АСВІО Банк» і ПАТ «Банк Восток»; рейтинг uaAA — АТ «Альт-банк», АТ «Ідея Банк», АКБ «Індустріалбанк» та АТ «ПІРЕУС Банк МБК». Крім того, АТ «Таскомбанк» присвоєно кредитний рейтинг боргових зобов'язань на рівні uaAAA.

Крім кредитного рейтингу, РА «Кредит-Рейтинг» оцінює надійність банківських депозитів, при цьому враховує ліквідність, ресурсну базу, диверсифікацію і якість активів, ефективність діяльності, чутливість до несприятливих факторів і можливість залучення ресурсів. Шкала «Кредит-Рейтингу» включає оцінки від «1» до «5», де «5» — найвища, а «1» — низька надійність банківських депозитів. На даний час присвоєно рейтинги депозитів 10 банкам, у т. ч. оцінку «5» отримали АТ «Альт-банк», ПАТ «МТБ Банк» (Марфін Банк), ПАТ «ПУМБ», АТ «ПІРЕУС Банк МБК», ПАТ

«Універсалбанк» і АТ «Таскомбанк», оцінку на рівні «4+» отримали ПАТ «Банк інвестицій і заощаджень» і банк АБ «Південний», а на рівні «4» — АТ «Кристал-банк» і АТ «А-Банк» [4; 5].

На другому місці за кількістю присвоєних кредитних рейтингів банкам є рейтингове агентство «Експерт-Рейтинг». Методика оцінки банків РА «Експерт-Рейтинг» включає такі показники, як адекватність капіталу, ліквідність, якість активів, дохідність операцій банку, відносини банку з акціонерами, взаємовідносини з владою, частка ринку і конкурентне середовище, валютний і процентний ризики, додаткові фактори, політику при врахуванні зовнішньої підтримки від акціонерів. При оцінці надійності депозитів агентство використовує шість рівнів рейтингу, де ua1 — найвищий із можливих рівнів надійності депозиту, а ua6 — недостатній рівень надійності депозиту [12].

Станом на 2018 рік це агентство присвоїло кредитний рейтинг позичальника 16 банкам, усі рейтинги інвестиційного класу (найвищі оцінки на рівні uaAAA в АТ «Альфа-банк», ПАТ «Дойче банк ДБУ», ПАТ «Креді Агріколь банк», АТ «УкрСиббанк», ПАТ «Кредобанк», АТ «Сітібанк» та АТ «Укрсоцбанк»), два кредитні рейтинги боргових зобов'язань (АТ «Альфа-банк» і ПАТ «Кредобанк» на рівні uaAAA), три рейтинги надійності депозитів [9]. А також 2018 року це рейтингове агентство присвоїло рейтинги трьом банкам.

Наступним за кількістю присвоєних рейтингів банкам є рейтингове агентство «ІВІ-Рейтинг». Рівень кредитного рейтингу позичальника «ІВІ-Рейтинг» визначає на основі комплексного кредитно-рейтингового аналізу, який базується на визначенні трьох груп показників [13].

1. Аналіз зовнішнього середовища діяльності, який передбачає оцінку нормативної бази, що регулює діяльність; статистичних даних і тенденцій розвитку банківської системи; ринкової позиції; оцінку конкурентоспроможності).

2. Аналіз внутрішнього середовища, який, у свою чергу, включає: аналіз системи менеджменту, який полягає у вивченні системи управління та ухвалення рішень, досвіду та репутації вищого керівництва, відкритості та прозорості позичальника/емітента і його персоналу); аналіз фінансового профілю (аналіз структури та якості активів, структури зобов'язань, достатності капіталу, рівня ліквідності, фінансових результатів та ефективності діяльності); управління ризиками.

3. Аналіз на встановлення ознак фіктивності.

Цікавим моментом методології є те, що рейтингове агентство не використовує певного вагового коефіцієнта для кожного з рейтингових факторів або за різними складовими в рамках кожного з факторів, оскільки вважає, що відповідна вага може змінюватись залежно від конкретних обставин.

«ІВІ-Рейтинг» визначає рейтинг надійності банківських вкладів і його шкала включає шість рівнів: від «6» — виключна надійність до «1» — наднизька надійність.

Це агентство 2018 року присвоїло банкам 14 кредитних рейтингів, усі рейтинги були інвестиційного класу. Найвищу оцінку на рівні uaAAA+ отримали ПАТ «Кредитінвест Банк» і АТ «Сбербанк». Рейтинг надійності банківських вкладів присвоєно 12 банкам: найвищі оцінки на рівні «5+» отримали АТ «Сбербанк», АБ «Укргазбанк» і ПАТ «Кредитінвест Банк», рейтинг «5» присвоєно АТ «Банк Форвард», ПАТ АКБ «Львів» і АТ «БТА Банк» [5].

РА «Рюрік» при визначенні кредитного рейтингу банків акцентує увагу на таких показниках, як загальний стан банку, стан банківської системи, динаміка і оцінка якості активів, аналіз і оцінка якості зобов'язань, аналіз власного капіталу та характеристика емісії облігацій банку і фінансовий аналіз випуску облігацій [14]. Кредитний рейтинг позичальника цього агентства 2018 року мають дев'ять банків, усі присвоєні рейтинги інвестиційного класу. Найвищу рейтингову оцінку uaAAA+ присвоєно ПАТ АБ «Укргазбанк» [6].

При оцінці надійності депозитів агентство використовує 17 основних показників діяльності банківської установи, які характеризують його ліквідність і платоспроможність, якість ресурсної бази, якість активів, капіталізацію та ефективність діяльності. Залежно від вагомості показника їм присвоюється відповідний бал, на підставі сумарного бала рівню надійності депозитів присвоюється рейтинг. Рейтингова шкала, як і в агентства «Кредит-Рейтинг», містить п'ять рівнів від r5 (дуже високий рівень) до r1 (дуже низький). Рейтинг надійності депозитів присвоєно семи банкам. У тому числі рейтинг на рівні r5 присвоєно АБ «Укргазбанк», ще двом банкам присвоєно рейтинг на рівні r4+ (високий): АТ «Банк Альянс» і ПАТ «МТБ Банк» [8].

РА «Стандарт-Рейтинг» визначає кредитний рейтинг і *pi*-рейтинг банків, використовуючи підхід CAMELS, що передбачає оцінку достатності капіталу і підтримки акціонерів, якості активів, якості управління, прибутковості, ліквідності та частки банку на

національному ринку. Крім цих показників, рейтингове агентство визначає так звані «сплячі» критерії, зокрема відносини банку з регулятором, Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, податковими органами, Державною службою фінансового моніторингу і т. д. Крім того, РА визначає рейтинги надійності депозитів, які поділено на шість рівнів [15].

Це агентство більшою мірою спеціалізується на присвоєнні *pi*-рейтингів, а кредитні рейтинги присвоєні лише шести банкам, причому присвоювались вони у період 2013—2017 роки і 2018 року в інших рейтингових агентствах вони не переглядались. Зокрема, найвищий рейтинг позичальника (uaAAA) отримали ПАТ «Кредобанк» і АТ «Райффайзен Банк Аваль». ПАТ «Кредобанк» також присвоєний рейтинг боргових зобов'язань. Рейтинг надійності депозитів присвоєно трьом банкам [8].

Як свідчать матеріали дослідження, практично всі банки отримали від національних рейтингових агентств оцінки інвестиційного класу, які загалом свідчать про високу спроможність банків виконувати взяті на себе зобов'язання. Це певною мірою пояснюється тим, що на ринку на даний час залишились фінансово стійкі банки.

Останнім часом свою нішу на ринку рейтингового оцінювання почало завойовувати Міністерство фінансів України, яке визначає рейтинг фінансової стійкості банків. До третього кварталу 2018 року такі оцінки було здійснено за 10 періодів.

Для визначення рейтингу МФУ включає банки, які активно працюють на ринку роздрібних вкладів з обсягом депозитів фізичних осіб понад 1 млрд гривень. Крім того, з рейтингової вибірки виключаються неплатоспроможні банки, у яких здійснюється тимчасова адміністрація.

Рейтинг банку визначається як середнє арифметичне балів, отриманих банком за трьома групами чинників:

- 1) стресостійкість банку, яка передбачає визначення залежності від вкладів фізичних осіб, якості фінансування, прибутковості, ліквідності, достатності капіталу, масштабів діяльності;
- 2) лояльність вкладників, що, у свою чергу, передбачає визначення ринкової частки банку, абсолютного і відносного росту роздрібних вкладів, оцінку досвіду роботи банку на ринку та його платіжної репутації;
- 3) оцінка аналітиків.

За кожним із трьох чинників банк може набрати від одного до п'яти проміжних балів, а проміжний бал кожного фактору (стресостійкість, лояльність) залежить від зваженої суми первинних балів їхніх складових.

Рейтинг банків визначається кількістю зірок кожного банку: від «1» до «5», які залежать від значення загальної бала.

У третьому кварталі 2018 року рейтингову оцінку фінансової стійкості отримав 31 банк. Ця рейтингова оцінка присвоювалася МФУ вдесяте. Очолують рейтинг такі банки: АТ «УкрСиббанк», АТ «Райффайзен Банк Аваль», АТ «ОТП Банк», ПАТ «Креді Агріколь банк», АБ «Укргазбанк», ПАТ «Кредобанк», АТ «Прокредит Банк» [16]. Позитивно, що ці банки є лідерами

рейтингів національних рейтингових та інформаційних агентств.

Висновки. Останнім часом спостерігається суттєвий поступ у розвитку рейтингової оцінки діяльності банків, оновлено підходи і методології рейтингової оцінки Національним банком України із запровадженням рейтингової системи CAMELSO, яка суттєво змінює підхід до визначення комплексної рейтингової оцінки і вводить такий важливий компонент, як операційний ризик.

Стосовно діяльності рейтингових агентств, безумовно, доцільним є ухвалення закону про рейтингування. На даний час розроблено проект закону з урахуванням вимог Регламенту ЄС № 1060/2009 Європейського парламенту і Ради, а діяльність у сфері рейтингування регулюється досить слабо.

Пори те, що більшість міжнародних і національних РА у 2015—2017 роках оновили методології оцінки банків, основними проблемами, які вимагають розв'язання, залишаються питання постійного вдосконалення методології, урахуваючи тенденції розвитку ринку банківських послуг. Зокрема, вимагають оновлення кредитні рейтинги банків таких рейтинго-

вих агентств, як «Стандарт-Рейтинг» та «Експерт-Рейтинг», адже всі інші національні рейтингові агентства 2018 року переглянули рейтинги банків.

Якість діяльності рейтингових агентств перевіряється тільки часом. Загально визнано, що з моменту організації агентства до початку його повномасштабної діяльності проходить приблизно п'ять-шість років. Вітчизняні рейтингові агентства є достатньо молодими і постійно перебувають у пошуку нових підходів і методик оцінки суб'єктів господарювання і банків.

На сучасному етапі спостерігається стійка тенденція до зростання ролі кредитних рейтингів, рейтингів надійності депозитів, рейтингів корпоративного управління. Усе більше банків отримують рейтингові оцінки хоча б одного з рейтингових агентств — національного чи міжнародного. Разом з тим спостерігається тенденція до отримання оцінки декількох рейтингових агентств. Переважно банки, які отримали декілька рейтингових оцінок, відносять до груп державних або до банків іноземних банківських груп. Банки з приватним капіталом мають оцінку лише одного з національних рейтингових агентств і, зазвичай, більшість із них має оцінку на інвестиційному рівні.

Список використаної літератури

1. Рішення Правління Національного банку України від 01.11.2016 № 393-рш «Порядок визначення та затвердження рейтингової оцінки банку за рейтинговою системою CAMELSO» [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу : <https://bank.gov.ua/document/download?docId=40919990>.
2. Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 10.08.2017 № 607 «Про порядок проведення конкурсу з визначення уповноважених рейтингових агентств та порядок ведення Державного реєстру уповноважених рейтингових агентств» [Електронний ресурс] / Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1112-17>.
3. Рейтинги международных агентств [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.credit-rating.ua/ru/ratings/mra>.
4. Кредитные рейтинги [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.credit-rating.ua/ru/ratings/object/7>.
5. Рейтинги депозитов банков [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.credit-rating.ua/ru/ratings/object/24>.
6. Рейтинг-лист [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://ibi.com.ua/UK/ratings-list>.
7. Довгострокові кредитні рейтинги позичальників [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://rurik.com.ua/credit-ratings3/bank-ratings.html>.
8. Рейтинги надійності депозитних вкладів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://rurik.com.ua/credit-ratings3/rating-of-deposits.html>.
9. Действующие кредитные рейтинги и рейтинги финансовой устойчивости страховщика по национальной шкале [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://standard-rating.biz/rus/rl>.
10. Рейтинги РА «Експерт-Рейтинг» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.expert-rating.com/eng/rating_list.
11. Рейтингова методологія для рейтингових оцінок за національною рейтинговою шкалою [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.credit-rating.ua/img/st_img/Press-release/2013/Metodologia_21_03_2016.pdf.
12. Рейтингова методологія та процедура для оцінювання [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.expert-rating.com/data/upload/methods/20160219/BANKS_2016_02_19.pdf.
13. Методологія визначення/оновлення рівня кредитного рейтингу комерційним банкам [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ibi.com.ua/files/Banksv2.pdf>.
14. Методика рейтингового оцінювання для комерційних банків [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.rurik.com.ua/documents/methodology/metod_banks_Cut_final.pdf.
15. Методологія ТОВ «РА «Стандарт-Рейтинг» з визначення, оновлення, призупинення, відкликання рейтингів банків [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://standard-rating.biz/data/upload/Methods/banks_ukr_19022016.pdf.

16. Рейтинг стійкості банків за підсумками 3 кварталу 2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://minfin.com.ua/ua/banks/rating/>

References

1. Natsionalnyi bank Ukrainy. (2016). *Rishennia Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 01.11.2016 № 393-rsh «Poriadok vyznachennia ta zatverdzhennia reitynhovoi otsinky banku za reitynhovoiu systemoiu SAMELSO» [The procedure for determining and approving the Bank's rating by the CAMELSO rating system. Resolution on 2016, November 11, 393]. Retrieved from <https://bank.gov.ua/document/download?docId=40919990> [in Ukrainian].*
2. Natsionalna komisija z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku. (2017). *Rishennia Natsionalnoi komisii z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku vid 10.08.2017 № 607 «Pro poriadok provedennia konkursu z vyznachennia upovnovazhenykh reitynhovykh ahentstv ta poriadok vedennia Derzhavnoho reiestru upovnovazhenykh reitynhovykh ahentstv» [On the procedure for holding a competition for the appointment of authorized rating agencies and the procedure for conducting the State Register of Authorized Rating Agencies. Resolution on 2017, September 10, 607]. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1112-17> [in Ukrainian].*
3. Reytynhi mezhdunarodnykh agentstv [Ratings by international agencies] (n. d.). www.credit-rating.ua. Retrieved from <http://www.credit-rating.ua/ru/ratings/mra/> [in Ukrainian].
4. Kreditnyye reytynhi [Credit ratings] (n.d.). www.credit-rating.ua. Retrieved from <http://www.credit-rating.ua/ru/ratings/object/7/> [in Ukrainian].
5. Reytynhi depozitov bankov [Bank deposit ratings] (n. d.). www.credit-rating.ua. Retrieved from <http://www.credit-rating.ua/ru/ratings/object/24/> [in Ukrainian].
6. Reitynh-lyst [Ratings-list] Website of rating agency IBI-rating. (n. d.). ibi.com.ua. Retrieved from <http://ibi.com.ua/UK/ratings-list/> [in Ukrainian].
7. Dovhostrokovi kredytni reitynhy pozychalnykiv [Long-term credit ratings of borrowers]. (n. d.). rurik.com.ua. Retrieved from <http://rurik.com.ua/credit-ratings3/bank-ratings.html> [in Ukrainian].
8. Reitynhy nadiinosti depozytynykh vkladiv [Rating of reliability of the deposit]. (n. d.). rurik.com.ua. Retrieved from <http://rurik.com.ua/credit-ratings3/rating-of-deposits.html> [in Ukrainian].
9. Deystvuyushchiye kreditnyye reytynhi i reytynhi finansovoy ustoychivosti strakhovshchika po natsional'noy shkale na 21-05-2017 [Operating credit ratings and ratings of financial stability of the insurer on the national scale for 21-05-2017]. (n. d.). standard-rating.biz. Retrieved from <http://standard-rating.biz/rus/rl> [in Russian].
10. Reitynhy RA «Ekspert-reitynh» [Ratings assigned by RA «Expert-Rating»]. (n. d.). www.expert-rating.com. Retrieved from http://www.expert-rating.com/eng/rating_list/ [in Ukrainian].
11. Reitynhova metodolohiia ta protsedura dlia otsiniuvannia bankiv [Rating methodology is for rating estimations on a national rating scale]. (n. d.). www.credit-rating.ua. Retrieved from http://www.credit-rating.ua/img/st_img/Press-release/2013/Metodologia_21_03_2016.pdf [in Ukrainian].
12. Reitynhova metodolohiia ta protsedura dlia otsiniuvannia bankiv [Rating methodology and procedure for assessing banks]. (n. d.). www.expert-rating.com. Retrieved from http://www.expert-rating.com/data/upload/methods/20160219/BANKS_2016_02_19.pdf [in Ukrainian].
13. Metodolohiia vyznachennia/onovlennia rivnia kredytnoho reitynhu komertsiiynym bankam [Methodology for determining/updating the credit rating of commercial banks]. (n. d.). www.ibi.com.ua. Retrieved from http://www.ibi.com.ua/files/Banks_v2.pdf [in Ukrainian].
14. Metodyka reitynhovoho otsiniuvannia dlia komertsiiynykh bankiv [Methodologies for evaluation of commercial banks]. (n. d.). www.rurik.com.ua. Retrieved from http://www.rurik.com.ua/documents/methodology/metod_banks_Cut_final.pdf [in Ukrainian].
15. Metodolohiya TOV «RA «Standart-Reitynh» z vyznachennya, onovlennya, pryzupynennya, vidklykannya reitynhiv bankiv [Methodology «RA» Standard Rating «by definition, updating, suspension, revocation banks ratings]. (n. d.). standard-rating.biz. Retrieved from http://standard-rating.biz/data/upload/Methods/banks_ukr_19022016.pdf [in Ukrainian].
16. Reitynh stiiikosti bankiv za pidsumkamy 3 kvartala 2018 [Rating of banks' stability on the results of Q3 2018]. (2018). minfin.com.ua. Retrieved from <https://minfin.com.ua/ua/banks/rating/> [in Ukrainian].